

„A PÉLDA AZÉRT NAGYOBB TANÍTÁS MINDEN ISMERTETÉSNÉL, MERT ESZÜNK HELYETT ÉLETALAKÍTÓ ERŐINKHEZ SZÓL...”

A „Sorskérdések”¹ kötetben megjelent jegyzetek alapján: Németh Lászlót 1934 áprilisában Kozma Miklós – a Rádió akkori elnöke – hívta a rádióhoz, tanácsadóként.

A rádió az idei nyáron irodalmi tanácsadónak hívtak meg. A meghívás váratlanul ért, de mert felfogásom szerint a gondolat tette kötelez, s az „eszmét” csak mint születő életet tudom becsülni, elfogadtam. Két hét szemlélődés után írtam meg ezt a javaslatot, amelyet a társaság vezetője minden különösebb módosítás nélkül tett a magáévá. Az élet rövid, s eredményen kívül semmi sem fizetheti meg azt az időt, melyet e javaslat megvalósítására fordítok.

HAGYOMÁNY ÉS ÖNTUDAT

A népek emlékezete a hagyomány. A hagyomány: egy nemzet válasza életkörülményeire, a nemzet igazi személyisége, mellyel az időben önmagához és feladataihoz hű maradhat. ... Történelmünk a legmüveletlenebb is hallott egyet-mást, a műveltebbel az irodalomtörténetet is

megrágatták, megunták. ... aki múltunkról beszél, abban éljen a múlt, a forma pedig, amelyben beszél, olyan legyen, hogy továbbadhassa ezt az életet.

...

Nagy magyar gondolkozóknak én azokat tartom, akik a körülöttük lévő helyzet természetét felismerték, foglalkozásai ellen értelmükkel küzdtek, s a magyarság elé hivatását megfejtő eszméket tűztek ki. Zrínyi, Vajda és Ady éppúgy „gondolkozók”, mint Széchenyi, Eötvös, Kemény. Ezeknek a magyar gondolkozóknak az „alapproblémáját” úgy mutatni be, hogy tanulmányunkból a szorongó szellem és a szorongató helyzet szikrája csapjon ki: íróhoz méltó feladat. ...

A jelen felé közeledő hagyomány bírójává lesz a jelennek: számon kéri tőle kitűzött célját, elért magasait. Rá kell szoktatnunk a közönséget, hogy amikor a hagyomány bírálni s a bírálaton át serkenteni kezdi a jelent, ő a hagyomány pártján álljon. Szekfű Gyula *Három nemzedék*-ében Széchenyi mint bíró halad át az utána következő három nemzedék művén, s a maga eszméivel figyelmeztet az eszmék silányságára, nagyságával

a kicsiségre. Én nem mondom, hogy jelenünket úgy mérjük Széchenyihez vagy akárki máséhoz, mint merev eszmei méterrúdhhoz, amely minden más eszme mértéke, de igenis mutassuk meg adósságainkat a kitűzött célokkal szemben, leplezzük le a nagy nevekkel űzött visszaélést, vallassuk ki őket mit szólnának mai problémáinkhoz. Nem riadnék vissza még az ilyen játékos címeiktől sem, mint „*Széchenyi útinaplója az 1934-es Magyarországon, A magyar sajtó hetven év előtt és most, Vörösmarty színházi bírálatai a mai színjátszásról, Mit vártak apáink a kapitalizmustól, s mi következett be valójában.*”

...

NEMZETI ÖNISMERET

A rádióknak rendkívül sok alkalma van, hogy a hagyomány által éberren tartott magyar öntudatra mint csontvázra a nemzeti önismeretet rakja fel húsul. A rádióban elhangzó előadások nagy része a magyarság múltjára, földjére, életkörülményeire vonatkozik. A rádiótervnek ezeket az előadásokat úgy kell megvalósítania

1 Sorskérdések, 126-152. old. (Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989)

és csoportosítania, hogy ez az önismeret ne forgácsolódjék szét néhány gazdátlan ismerettörédben, hanem hajlamokat ébresszen és foglalkoztasson, s önmagunk megismerését szenvedéllyé tegye. Különösen fontos ez Magyarországon, ahol a műveltség ott kezdődik, ahol az embereknek már „derogál” magyar múlttal törődni, vagy Magyarországon utazgatni. A tudatlanság és a külföld felé rohanó sznobizmus közt igen vékony rétegen él itt az ország viszonyai iránt komoly érdeklődés; a rádiónak ezt a réteget kell kiszélesítenie.

Történelmi önismereten én nem az iskolában tanított történelem-tudást értem. A nemzeti életnek a geológiáját kell ismernünk, az egymás alá rétegezett magyar világokat, amelyek közül az alsó, betemetett is *tartja* a felső, szemünk előtt levőt. Egy-egy történelmi korról annál többet kell foglalkoznunk, minél hatalmasabban vett részt a mai „földtani helyzet” kialakításában. Népünk őstörténete s az államalakulás kora kétségkívül megérdemli, hogy foglalkozzunk vele, de a magyar életnek mégis az újkori három rétege az, amelyre a rádiónak minduntalan emlékeztetnie kell. Az első ezek közül a régi Magyarország, a XVI-XVII. század, a magyar vitalitás kora, melybe Kemény és Móricz szálltak le, népünk alaptermészetét keresve. Ezt a fekete magyar világot a XVIII. század fordulóján elég éles csik választja el a középső magyar világtól. Ez a középső magyar világ negyvennyolcig tart, ez a mi reformkorunk, az elvázott magyarság hosszú lábadozása, a betegség után a növekedési, virágzási kor. A harmadik kor: a negyvennyolcas nemzedék kihalása után beálló hanyatlás, mely a kapitalizmus káprázatos díszletei alatt nem veszi észre az erkölcsi energiák apadását, s azt a viszonylagos szélcsendet, amelyet az Osztrák-Magyar Monarchia biztosított neki, heverésre, eszem-izomra használta fel...

...

A *tájéskmeret* jó mértéke, hogy egy nép mennyire érdemli meg a földet, amelyen él. A magyarság, úgy látszik, nem nagyon. Éppen csak rajta él, de különösen a művelte nem megedett össze vele; a föld megcsinálta tájait, a földművelő idomult hozzá, de a tájhozak közepén nem gyúlt ki az a helyi öntudat, amely az osztrák gauból külön kis kulturális sejteket csinál, vagy ha kigyúlt, csak legújabbban. A ma-

gyarság megszállta a Duna-medencét egész a gyepűkig, de ha meg akarja tartani, újra meg kell szállnia, szállásonként, vidékenként: ez a célja a tudományos táj kutatásnak s még inkább a laikus tájiskmeretnek. A rádió nem untathatja hallgatóit tudományos tájleírásokkal, de igenis kifejelesztheti a táj kutatás szenvedélyét. Ízelítőül a legszebbnek azt tartanám, ha a vidékről elszakadt magyar írók fedeznék fel nekünk egymás után szülőföldjüket vagy életük egy-egy hosszabb állomását: Móricz Debrecent, Babits Pécsét, Illyés a Mezőföldet, Tamási Udvárszékét, Márai Kassát, hadd találják meg az idáig csak földrajzönyvben élő tájak életre hívó írókat; földrajzi névből, egy egyéniségen átszűrve váljanak maguk is egyéniséggé, hogy amikor rájuk gondolunk, kép s ne betű jelenjen meg előttünk.

Ezek az előadások esetleg filléres vonatok indulását előzhetnék meg, esetleg ott hangozhatnak el a táj központjában, melynek az elszakadt író maga ajándékozta vissza emlékeit. Arra kell törekednünk, hogy a tájak maguk is gondolkozóba essenek maguk felől, s ha a rádió rájuk irányítja a figyelmet, ez könnyen megtörténhetik. Tapasztalatból tudom, hogy ma a legeldugottabb faluban is él egy-két olvasgató, gondolkozó fiatal ember. Buzdítsuk ezeket, esetleg pályázattal is, környezetük felkutatására. Tegyük divattá megint az útirajzokat: a legfiatalabbak közt a csatangolás, úgy látom, szenvedély, s tapasztalatból tudom, hogy a mai vonaton, autón rohanó tekintet számára mi mindent tárhat fel száz-százhusz kilométeres gyalogút egy félreeső tájon. ... Egy diákpályázat jó alkalom lenne, hogy ezt a nézelődő-vándorló hajlamot már a gyermekkortól serkentessük, s a legjobb dolgozatot a közönség bizonyára szeretettel hallgatná végig a rádióból is.

Itt kell még megemlítenem, hogy én Budapestet is tájnak tekintem, akár a Hanságot vagy az Ormánságot, s néprajzát, nyelvi tüneményeit, szociológiáját sok tekintetben érdekesebbnek, mint azokét. A táj kutatás tehát nem valami város- vagy fővárosellenes törekvés. Sőt bizonyos, hogy aki a fővárossal mint tájjal foglalkozik, kihámozza belőle azt a nyolc-tíz kisvárost, amely belésúlylyedt, felkutatja eltakartabb népelemeit, sokkal több szeretetre valót talál benne, mint amit a körutak és a körúti lapok alapján ítélt az egészről.

A *gazdasági* kérdések iránti érdeklődést nem a rádiónak kell felélesztenie, felébresztette azt a gazdasági válság. Amióta a világ háztartása megzavarodott, mindenki törí a fejét, hogy szedné ő rendbe, ha rábíznák. Az alkalmi közgazdászok éppúgy elszaporodtak, mint a háború alatt a kávéházi stratégák. ... Míg a történelmi és földrajzi ismertetéseknel egy kis kép is nagy tájakat tár föl, a közgazdasági értekezéseknek nagy területet átpillantó repülőfelvételeknek kell lenniök, melyek a gazdasági összefüggéseket mutatják be. Közönségünk azt sem tudja, hogy aránylik a mezőgazdaság az iparhoz, a termelő réteg a hivatalnokihoz. Mi terem Magyarországon, mit vesz át tőlünk más ország, mit fogyasztunk el itt benn, miben szorulunk rá a külföldre, s milyen országokból kaptuk azt eddig. Milyen iparágakból toborzódnak az ipari munkanélküliek, milyen arányú a földmunkások munkanélkülsége. Hogy élnek az egyes néposztályok stb.

A rádió játékos címek alatt nyújthatná közönségünknek ezeket a gazdasági repülőfelvételeket. Néhány szám a statisztikai évkönyvből áttekintést adhatna az egész ország háztartásáról. *Hova fut szét egy tisztviselő jövedelme* címen megmutathatna a tömegipar, minőségipar, kereskedelem, állam, kultúrntézmények részesedését az átlagfogyasztó kiadásában. Az *Eke és kapa versenye* című értekezés a kertgazdálkodás előretöréséről számolhatna be. *A munkanélküliek társadalma* a termelésből és hivatalból kivetettek foglalkozás szerinti megoszlását mutatná be. *Egy kisbirtokos kiadás-bevétele könyve* a parasztság mai küzdelmeit. *A Miből épültek a Pest környéki nyaralótelepek* a kispolgári takarékoság munkáját. Százával tóduznak az ember elé ezek a címek, s az előre elkészített tervnek kellene gondoskodnia, hogy a gazdasági életéről alkotott látomást az egyes dolgozatok szét ne szaggassák. Reformjavaslatokkal a rádió nem állhat elő; de beszámolhat külföldi kísérletek céljáról, eredményéről; a német Innere Kolonisation ürügyén foglalkozhatna a telepítéssel, Amerika alkalmat ad, hogy Roosevelt bankreformjait ismertessük, Bulgária, hogy a munkahadsereget. A rádió nem ítélni, de mindent közölhet, amit tudnia kell annak, aki ítélni akar, s így ha reformokra nem is izgat, nevelőmunkájával előkészítheti a reformokat.

Ha megfigyeljük, mit tud a magyar nagyközönség a népről, az tűnik ki, hogy a *népismeretből* egész rossz tanárai voltak. A népeletnek a külsőségein veszítjük rajta a szemünket, a szűrtől nem látjuk az embert. Hibás ebben az irodalom is, mely a parasztban eddig elsősorban a figurát, a parasztéletben az anekdotát kereste, és hibás az a felületes néprajzi népszerűsítés, amelynek a nép varrottast, palotást, legjobb esetben népdalt jelent. Miben különbözik a népelet a mienktől? Abban, hogy a kicsiny állandó közösségekben, melyeket egyéni törtétek és társadalmi mozgolódás nem kavartatnak fel, minden élet bele kénytelen ülepedni a dolgok természetéből következő rendbe; a népeletet erős konvenciók kötik, szigorúbb a szokásjoga, a kézfogásnak éppúgy megvan a mozdulata, mint a szégyenkezésnek. A parasztélet alaptüneménye: a szigorú etikett. Ez az etikett érvényesül minden életnyilvánulásában, népdalban, iparművészetben, felköszöntőkben, viseletben. Akármilyen új helyzet elé kerül, ha szerelmes lesz, ha háborúba viszik, nagy, állandó recepteket húz elő a nép, s ezek szerint örül, szenved, lelkesedik. Ha a kultúra egy közösségben kialakult erkölcsi, művészi szokásjog, a népkultúra rendkívül tömör, merev és bonyolult kultúra, mely szerkezetében viszonyaink százados nyomását őrzi. Bizonyos, hogy ez a kultúra ma a legtöbb helyt bomlóban, pusztulóban van, feloldja a falukat körül folyó város. Ezen sokan siránkoznak, sajnálják a népviselet és népdal tűnését, nosztalgikusan néznek a régi, távolodó falu után. Mások a pusztuló falu pártjára állnak, s az ő nevében indítanak hadjáratot a bűnös város ellen. Mind a két állásfoglalás romantikus.

A népkultúrát nem lehet befőttesüvegben szalicil alatt eltenni s még kevésbé a város ellen felvonultatni. De a népkultúra, mint erős szokásjogteremtő erő, igenis megtermékenyítheti a kapitalizmus laza világából kilábaló művelteket; ha nem is vesszük át receptjeit, átvehetjük a nagy receptek tiszteletét; ha nem is vesszük át a szűrt és a varrottast, felismerhetjük ebben a népművészetben a mi sorsunk és a mi fajtánk kölcsönhatását. Furcsa körmozgása ez a kulturális erőnek; amikor a mi városi életünk felbontja a falu közösségét, a művelt nép akkor veszi vissza a maga gazdagodására a népkultúra tűnő kincseit. Az utolsó pillanatban!

A rádió nagy feladata, hogy ezt a felületes, a népre sokszor sértő, mondjuk ki, állatvásári érdeklődést, amellyel a sok „parasztszakértő” beszél a parasztságról, ne töltsön meg a rádió műsorában. Néprajzi ismertetései ne a csodabogarakat gyűjtsék, hanem a népelet szellemét kutassák. Mutassuk meg, hogy alakították át a nagy ősi receptek a beléjük sülyedt idegen elemeket, hogy lett népviselet a főúri barokk öltözetből, vagy magyar népdal az arisztokrata költő verséből. Zeneben, költészetben hasonlítsa össze a lánykérés, szerelem, siratás különféle magyar receptjeit s a magyar receptet a környező népekével. Nézzük meg, hogy tudta felhasználni a népi kincseket a műköltészet és a műzene. Népszerűsítsük ezt a művelt népieséget, egyengessük útját a régi szokásaitól kivetkőző nép felé. Egész bizonyos, hogy a népkultúrát, mely úgyis pusztul, nem lehet nyers állapotában az egész országra rákényszeríteni, de az is bizonyos, hogy a műveltség irányítói, költők, muzsikuskok, moralisták hajlandók ma a néptől tanulni, ha mást nem, hát tömörebb, kötöttebb életet, s kár lenne, ha az a közös, új kultúra, mely ma minden néposztály számára készül, nem mentene meg valamit a népkultúra természetéből. A rádió nagy feladata, mint a népkultúra egyik nagy elmosójának, itt nemcsak kötelessége van, hanem felelősség is terheli.

TÁJÉKOZÓDÁS

Népünk a népek társaságában él, s ahogy az egyének viselkedése is lehet társaságbeli vagy emberkerülő, a népek is vagy tudják, hogy kell viselkedni, vagy nem. Nagy nemzetek megengedhetik kivételes körülmények közt, hogy különcök legyenek, a kis népek sorsa, mint a kisembereké, társaságbeli szereplésüktől függ. Nem igaz az, hogy van az ország, amelyet kerítés vesz körül, és van a külügyminisztérium, amely a kerítésen túllal érintkezik: az egész néphez kell külügyi érzéket nevelni, a diplomácia csak ott lehet sikeres, ahol az egész nép társas érzéke segíti. A helyes viselkedés feltétele a tájékozottság. Aki a grófokat csak az Arisztid-viccekből, a parasztot Göre Gábor történetéből ismeri, azt a főúri társaságban éppolyan tökfilkónak fogják tartani, mint egy falusi János-estén. Mi, magyarok, azt hiszem, épp azért vagyunk

a népek társaságában meglehetősen esetlenek, mert ilyen Arisztid- és Göre-figurákon át nézünk a világba. A német, a francia, az olasz, a cseh: még a műveltebb magyarban is olyan képzeteket kelt, amely inkább karikatúrája a valóságnak, mint képe. Félre ismerjük a néptársaság erőviszonyait, hengegünk, vagy túlságosan megalázkodunk, s csodákra számítunk, amelyek nem következhetnek be. A rádió nagy feladata, hogy állandó, tárgyilagos ismertetésekkel ezeket a gondolkodásunkba megrögzött tévképeket eloszlassa, s a külvilágbeli tájékozódást ennek az útkeresztre került népek szenvedélyévé tegye.

Magyarországnak nincs Kisebbségi Intézete; míg a németek a Bakony legeldugottabb falujában élő svábság életkörülményeit is számon tartják, a mi látókörünkben lassan a kisebbségi sorsba került magyarok is kicsúsznak. A rádió, ha nem is vállalhatná ennek a Kisebbségi Intézetnek a tudományos munkáját, pótolhatná népszerűsítő tevékenységét. A határokon túli területeken, ahol régi magyar tájak birtoka is vitás, s a magyar vidékek omló partja egyre fogy, a népkutatás még fontosabb, mint itt, s mindenkit számon kell tartani, aki útirajzok, faluképek írására felhasználható. Különösen fontos volna, statisztikák és magánértesülések egybevetésével, fölkeresni azokat a helyeket, ahol a magyarság térvessztése a legnagyobb és ahol a legkisebb, s megkeresni a kisebb és nagyobb ellenállás gazdasági, erkölcsi, kulturális okát. Mint ahogy vannak egészségügyi mintajárások, meg kellene jelölni a legnagyobb ellenállás mintajárásait, s az egyéni és társas heroizmus mindennapi példáival serkenteni e mintajárások követésére a többieket. Egy ingerlő, lázító szó nem kell a rádióból elhangzani, de tárgyilagosságunkból is érződjen ki a kapaszkodás és ragaszkodás elszánt indulata.

Kisebbségeink idegen birodalmakba éltek, s rég észrevették már, hogy ha élni akarnak, nekik van a legtöbb okuk rá, hogy államuk kulturális, gazdasági és politikai viszonyai közt tájékozódjanak. Mi, határokon innen élők, beérjük a Trianon óta meghonosodott szövegekkel, várjuk a földérintést, amely ezeket az országokat összedönti, s addig is szinte hazafias erénynek tekintjük, hogy semmit se tudjunk róluk, még csak nyelvüket se tanuljuk meg. Olaszországnak megéri, hogy külön keleti intézetet

tartson fenn, s vaskos (igaz, nagyon rossz) köteteket adjon ki a Duna-medence országairól, nálunk ezt az intézetet az újságok hézagosa és ferdtű tudósításai helyettesítik. Érthető, hogy így egyrészt lebecsüljük az ellenfél erejét, másrészt nem találunk rá azokra az erőkre, amelyek a magyart elnyomó imperialista politikával ott is szemben állnak. A magyarságnak nincs nagyobb érdeke ma, mint hogy azokat a határokat, amelyek népünk egyharmadát lefűzik rólunk, meglátsza. Hogy ezt elérhesse, gyengítenie kell a környező népek nacionalizmusát. A Duna-vidék népei évszázadokon át egy nagy birodalomban helyezkedtek el. A rádió nem szállhat síkra politikai célokért, de emlékeztethet e közös múltra és közös sorsra azzal, hogy e nagy terület népei közt az ősi kulturális nedvkeringést nyelvészeti, néprajzi, művészeti téren kimutatja.

A Duna-népeken túl foglalkozhat a rádió a nagy európai és tengeren túli államok életével. A földrajzot ma mindenkinek újra kell tanulni; nemcsak azért, mert a harminc év előtti Németország vagy Japán, melyről az iskolában tanultunk, nem a mai többé, hanem azért is, mert a válság óta egész újfajta kíváncsisággal fordulnak a népek egymás felé. Mint megszorult háziasszonyok, a szomszédok háztartása iránt érdeklődünk, azt nézzük, hogy próbálnak odaát a közös bajból kilábalni, hogy alkalmazkodik társadalom és kultúra ott az új feltételekhez. Ez a másik fél hasába és lelkébe néző földrajz, melyet a rádió a leg tárgyilagosabban adhat elő, arra is jó volna, hogy a hazai politikai és gazdasági, morális törekvéseket a külföldi példán keresztül ítélhessük meg.

Az embernek két hazája van: az egyik az ország, amelyben született, a másik a kor, amely a körülötte folyó életet színezi. Egy népnek tájkozódnia kell abban a nagyvilágban, amelyet Vörösmarty a népek hazájának nevezett, s tájkozódnia a másik, időbeli hazában is, amelynek területe egy kor életfelfogása, ege: az értékek időszerű rendje, s határa egy korszak előítélete. Új korok fölemelnek és letörnek népeket, nemzeti erények a kedvező korszakban kivirágznak, a kedvezőtlenben elköválnak. Minden korszak egy nagy kísérlet, óriási méretű vállalkozás, egy csomó nagyszerű szerep, amelybe a népek aszerint ugranak be vagy húzódnak vissza, hogy mennyire ismerik fel a korhelyzetet, s mennyire bíznak ké-

pességeikben. Mi, magyarok, sajnos, ebben az időbeli hazában éppolyan tájékozatlanok vagyunk, mint a földben, egy-két nemzedékkel jártunk Európa nyomában, s amikéért legnagyobb tehetségeink föláldozták maguk, mint Ady írta, másutt többnyire „megunt ócskaság” volt már. Ennek egyik következménye, hogy a magunk ügyéből sosem tudtunk európai ügyet csinálni; a kor bontakozik, fejlődik, elvirágzik anélkül, hogy alakításában részt vehettünk s az alakítóknak kijáró előnyökben részesedhettünk volna; a másik következménye, hogy nem ismervén a kor erőhálóját valódi szövetségében, egy-egy irányt összetévesztünk a korról, s hogy el ne maradjunk tőle, hitleristák, fasiszták, bolsevisták leszünk igazi meggyőződés nélkül, a tájékozatlanok sznobizmusával, kapcsolásból.

A rádióknak sok alkalma van rá, hogy ezt az időbeli hazát megismeresse velünk. Kétségtelen, hogy az utolsó két évtizedben az irodalomtól a politikáig a szellemi és társadalmi élet minden terén merült fel olyan tünet, amely egy új korszak, a XIX. századtól különböző új vállalkozás kezdetére figyelmeztet. Ezeket a jelenségeket, különösen a tudományokat, egy-egy rádió-előadás nem magyarázhatja meg, de éreztetheti történelmi jelentőségüket. Ez az új, háború utáni, XX. századi atmoszféra fiatalabb írók közül sokakat foglalkoztatott, s különösen az irodalom, művészet, történetírás, filozófia és pszichológia területéről egész tekintélyes dandárt lehetne összegyűjteni azokból, akik szakjuk új problémáinak az összefüggését a korszellemváltozással kutatták és felismerték. A rádió, mely annyifelé irányította érdeklődését, itt maradt el a legjobban: a katalógusban alig találtam nyomát, hogy például az újabb angol, francia irodalomról vagy a német történetírás megújulásáról beszélt volna valaki. Pedig az alapproblémák aránylag egyszerű hallgatósággal is megértethetők, s a téma nehézségét enyhítheti az előadásforma érdekessége.

...

ÉLETMÓD, ÉLETESZMÉNY

A tájékozódás kevés, az embernek igazodnia kell. Nem elég tudni, milyen a kor, a szívünkkel, a zsigereinkkel kell fölkészülni rája. Az ember tudhat valamit kívülről, úgy, hogy

megfigyeli, számot vet vele, s tudhatja belülről, úgy, hogy érzi, hogy kell fellépnie vele szemben. A példa azért nagyobb tanítás minden ismertetésnél, mert eszünk helyett életalakító erőinkhez szól, s nem véleményeinket változtatja meg, hanem azt, ami véleményeinket is megszabja: reakciós módunkat. Egy kor akkor talál magára, amikor magához méltó példaképet talál. Hogy a mi korunk még nem érte el kulminációs pontját, annak az én szememben legnagyobb bizonyítéka, hogy eddig támadt példaképei nem reprezentálják igazán törekvései és hajlamai gazdagságát. De ha nem is mutathatunk rá egy nagy gyűjtőalakra, alakul már egy ideál, amely egyre kötelezőbb lesz mindenkire, aki e század hullámán akar felemelkedni. Egyik tanulmányomban megkíséreltem összeállítani a „három főerényt” – amelyek nem is annyira önmagukban, hanem szövődésükkel jellemzők századunkra. A csoportosítás kissé szokatlan: szigorúság belül, a változatok szeretete a világgal szemben, vállalkozó kedv az eszmék gyakorlati érvényesítésében. Más valószínűleg más erényeket válogatna össze, de hogy van egy új XX. századi életideál, a színek iránt fogékony aszkézis, melynek az eszme a cselekvésre és a hatalomviselésre való kötelezettséget jelent, azt többé-kevésbé mindnyájan érezzük, akik e században élünk és elégedetlenkedünk.

Hogy segítheti a rádió ennek az életideálnak a kibontakozását? Ez az ideál ott lappang a kor életérzésében, s szórakozásunk, életmódunk, érdeklődésünk ezer eltolódása, még ha önmagában torz tünetekben nyilvánul is meg, e felé a lappangó ideál felé mutat; a túlzott testkultusz például ha egyoldalú, visszataszító, de hogy az öröm, amely tévelyeg benne, hozzátartozik a XX. századi emberideál öröméhez: kétségtelen. A rádió feladata az lehet, hogy figyelmét az élet fő jelenségein: ruházkodáson, étkezésen, lakásberendezésen stb. végigsétáltatva, a tömegben szétzilált, sokszor értelmetlen ösztönöket csomóra kösse, s egy olyan eszmény alá rendelje őket, melyben az elfajulásra kész hajlamok legszebb értelmüket találják meg. Ha valaki, hát a rádió tudatosíthatná az életnek azt az új dolce stil nuovóját... Néhány példát mondok. Az utolsó évtizedekben az emberiség étvágya megváltozott. Sokkal több gyümölcsöt, főzeléket, baromfit fogyaszt, és sokkal kevesebb mar-

ha-, sertéshúst és szemes terményt. De az étvágy nem véletlen valami, hanem a világban szétszimatoló ösztönélet legelembibb megnyilvánulása, Mi történik az ösztönéletben ez alatt az étvágycsere alatt? – kérdezheti a rádió. Milyen új életideál bontakozik a karfiolévó emberben, aki a régiek pörköltjét félretolja? Milyen gazdasági erők segítik elő ezt az új étvágyat, és miféle gazdasági erőket segít elő ez az új étvágy? A főváros körül ezrelével épültek meg e nehéz években is a nyaralótelepek. Kicsi házak körül tökéletesen ápolat kertek jelennek meg, a városi ember újfajta gyöngédséggel áll növényei előtt, s alig tévedhetünk, ha azt állítjuk, hogy mint a XVIII. század végén, egy új botanikus kultúra kezdetén vagyunk.

A rádió sokféleképp serkentheti ezt a botanikus kultúrát; nem annyira gazdasági és növényvédelmi előadásokkal, mint inkább étvágy- és hangulatcsináló előadásokkal. A régi debreceni fűvészkönyv köré fűződő hangulat hozzájárult ahhoz, hogy Hódmezővásárhelyen vagy Kiskunhalason kertek nőjenek ki a földből; megmutathatjuk az olvasónak Rousseau-t, amint üldöztetése közben a brienne-i tó szigetén fűvészkedésben feledkezik meg a világról, írók beszélhetnek kertjük költészetéről, a szomszédomban lakó főúr beszélhet fiáról, akinek egy tökéletes konyhakertészetet hagy vagyonul és állásul. Ahogy van képzőművészet és iparművészet, van mezőgazdasági művészet is, s ez, véleményem szerint, a most bontakozó kultúra alapművészete lesz. A rádió szerezzen becsületet ennek a művészetnek ifjúságunk körében, amely azt hiszi, kicsúszott az úriságból, ha kapát vagy kertészollót vesz a kezébe egy olyan földön, melynek boldogulása épp ettől a nagy elkertesítéstől remélhető. Az új életideál: művészi, azt akarja elérni, hogy azon, amit az ember kezébe vesz, s amivel körülveszi magát, rajt legyen lelkének a nyoma; a tömegipar özönvize alól egy új, minden használati cikkre kiterjedő minőségipart szeretne felemelni. A rádió álljon ennek az iparművészetnek a pártjára, a könyvkötéstől az öltözködésig védje meg mindenütt igényeit. Írja le például, mennyibe kerül egy kétszobás lakás, amelyet tömegcikkkel rendez be a fiatal házaspár, s milyen az a lakás, amelyet ugyanennyi pénzen a minőségipar termékeiből rendeznek be. Foglalkozzék olyan korok, elsősorban a XVIII. század em-

lékeivel, melyben a társalgás és viselkedés művészete magas színvonalon állt, hasonlítsa össze a görögök versenyszellemét a miénkkel, vegye pártjába a sportban az összetett, arányos versenyszínt: a dekatlont például, s a modern pentatlon mintájára rendezzen maga olyan „humanista dekatlont”, melyben a testi ügyesség mellett a szellemi kiválóság (zene, rögtönzött előadás, líra) is érvényesül. Egy ilyen verseny, megfelelő előkészítés után, a közönséget is érdekelné. A XIX. század hatalmas embertömeget eresztett be a jobbagysors zsilipjei mögül a kultúrjavak közé, s miközben kiszélesítette a civilizációt, megsemmisítette a XVIII. század magas műveltségét. De mint ahogy hajdan a Rómára lezúduló barbárok ösztönéből egy új nagy kultúra épült, a keresztény-germán, úgy kell a mi alulról jövő barbáraink sokszor torz szenvedélyeiből az új európai kultúrát kibontanunk. Nincs intézmény, amely ebben annyit tehet, mint a rádió.

DIÁKFÉLÓRA

A diákfélóra ma a rádióműsor mellékes, elhanyagolt zuga; ha a rádió nevelni akar, erre kell a legnagyobb gondot fordítanunk. A napok és évek egyenletesen haladnak, a lelkek nem; a lelkek ugranak. Mint ahogy a szervezeten is át-átsap egy új biológiai hullám, s akkor hetek alatt egy új gyerek áll előttünk, míg máskor hónapokig pang, egy helyben áll; a fejlődő lélek is apró kinyilatkoztatásokban, belső csodákban löki magát egyik korszakából a másikba, Az iskola lassú munkája csak az idő egyenletes folyását követheti, de e mellett az „egyenletes iskola” mellett szükség van egy másikra, amely ezekhez a nagy belső földrengésekhez szól, s az itt felszabadult erőket akarja foglalkoztatni. Erre volna jó a rádió diákfélórája.

Az előbb említett fejlődéslökések közt a leghatalmasabb kétségkívül a pubertás. A pubertás az érdeklődés forradalma. A felnőttek világa felé nyomuló lélek szinte megsokszorozza önmagát, hogy minden kínálkozó lehetőségen végigszaladhasson – ösztön és ismeret sosem jelentenek ennyire egyet, mint ekkor. Az iskola tanmenete nem tud mit kezdeni az érdeklődésnek ezzel a hirtelen kigyöngyöző habjával, a vakmerő kezdeményező kedvnek az iskolán kívül kell medret ásnia. A diákfélóra, ez a

pubertás erői számára készült iskolán kívüli iskola egy ország ifjúságának épp ezt a hasznatlanul elfolyó bőséget foglalkoztathatná.

Tanítani sok tanár tud, ehhez a pubertásszomjhoz szólni, emlékezzünk iskolai éveinkre, csak kevesen. A rádió összetoborozhatna egy ilyen tanári kart, négy-öt ember elég volna hozzá, s a diákfélórán belül, azt hiszem, minden anyagi túlterhelés nélkül megalakulhatna az első pubertásiskola, vagy ha úgy tetszik, a tehetségek iskolája. Ez az iskola alkalmazkodhatna némiképp a tananyaghoz, de úgy, hogy azt az alakuló jellem szempontjából kommentálja. Az iskola megtanítja a fizika szabályait, a diákfélóra mutassa meg az értük vívott küzdelmet, a felfedezések történetét; az iskola tanít, a diákfélóra csillantsa fel a nyelvvel elérhető irodalmi kincseket, avasson be az önálló nyelvtanulás fogásaiba. A szülők zúgolódnak a latin és a görög ellen, a diákfélóra állítson prókátort velük szemben, aki saját gyönyörűségével kívántatja meg a nehézségeken túl a szépséget. A legtöbb középiskolai tantárgy zsákutca; a tanulók elvergődnek rajta egy darabig, s ott, ahol már csak egy falat kellene ledönteni, hogy a munka élvezetté, a fáradság szenvedéllyé váljon, megállanak. A diákfélórának ezeket a falakat kellene döngetni. A serdülőt a nagy összefüggések érdeklik. Milyen a világ, hogy érvényesülhet benn ő maga. Az ifjú kozmogónus és moralista: ami a képzeletét megfogja, vagy a világ rendje, vagy a példa hatalma. A diákfélórának tehát nem természettudományi különösségekkel és nem történelmi epizódokkal kell tartania őt, hanem olyan előadásokkal, amelyek vagy a világot változtatják meg körülötte, vagy saját erkölcsi magatartását teszik tudatosabbá. Egyáltalán nem tartanám helytelennek azt sem, ha a különböző tudományágak, foglalkozások képviselői mint pályájuk nász-nagyai ostrom alá fognák az ifjúságot; egy-egy előadásciklus után, amelynek a során a matematikustól a kertészig és a műbútorkészítőig mindenki elmondta pályája dicséretét, akár meg is szavaztathatnánk őket, hogy ki melyik pályát találta az elmondottak alapján lelegelesítőbbnek.

A múlt század negyvenes éveinek pezsgő eszű ifjúságáról tudjuk, hogy az akkori eleven önképzőkörök neveltje volt. Az önképzőkör szót a millennium dörgedelmes éve azóta lejáratták; itt az ideje, hogy visz-

szadjuk becsületét, Az önképzőkör szinte az egyetlen hely, ahol a fiatal ember a maga érdeklődése után indulva a szellemi vállalkozás örömét megszokhatja, sikeréből, kudarcából erőt meríthet. Az önképzőkörök színvonalát a diákfélóra sokféleképp emelheti; a leghatásosabban úgy, hogy egy-egy gondosan előkészített önképzőkori ülést, havonta vagy kéthavonta, a helyszínéről közvetít. Különösen szépen lehet megrendezni az ülést olyan iskolában, ahol vagy a vezető tanár kiváló ember, vagy az önképzőkör volt tagjai közül került ki egy-egy nagy tudós, nagy író. Az önképzőkörök közt verseny indulna meg a rádióbeli szereplésért, a közvetítéseket más iskolák is végighallhatnák; a sok közül egyik módja lehetne ez annak is, hogy a rádiót az iskolákba bevezessük, s a diákok közt népszerűsítsük.

A diákfélórában kellene beszámolni ifjúság és tanárság minden eredeti kezdeményezéséről. Tegyük fel, hogy épp a rádió buzdítására, valamelyik vidéki iskola megfelelő helyen botanikus kertet létesít, egy másik helyen valamelyik ipar elsajátítására műhelyt rendeznek be, megint másutt az angol vagy görög nyelv gyakorlására angol, illetőleg görög kör alakul, egyik gimnáziumban sikerült diáklapot adtak ki, a másikban a cserkészek sütöttek ki valami szépet: egy-egy diákfélórát megérdemelne a követésre méltó kezdeményezés. Nagyon helyesnek tartom a tanulmányi versenyek divatját. A rádió ezeknek a nyilvánosságát is növelhetné, akár úgy, hogy a tétel-kitűző és bíráló tanárokkal még idejében egy-egy előkészítő órát tartana, mely a munkamétódusra oktatná ki a versenyre készülöket, akár úgy, hogy egy-egy sikerültebb történelmi vagy irodalmi dolgozatot olvastatna föl. A mai ifjúságba beleoltott versenydiák alijában nem hibáztatható. A görögök nagyságának épp az agonális, versenyző szellem volt állandó sarkallója. A mi célunk csak az lehet, hogy ezt a versenyzőkedvet a rádió tekintélyével minél magasabb ugrólécek és minél nemezebb célszalagok felé tereljük.

A RÁDIÓ MINT SZERVEZŐ

Magyarországon még divat társaságosdit játszani; az emberek szeretnek elnököt választani és elnök-

ké választatni, s szeretnek kilépni és kilépőlevelet írni. A társaságokat általában azért alapítják, hogy bizonyos munkát elvégezzenek. Szabály szerint először van a társaság, s aztán következik a munka, amelyre vállalkozott. De a sorrendet meg is lehet fordítani: először van a munka, s akik azokat végzik, anélkül hogy elnököt, titkárt választanának, társaságnak is lehet tekinteni. Az ilyen munka felől keletkezett társaságok igaz, hogy lazábbak, sem létszámuk, sem alapszabályuk, viszont rugalmasabbak és használhatóbbak. Egy folyóirat munkatársi köre összetartóbb társaság, mint egy szép nevű Akadémia, amely évente egy választmányi és másfél felolvasóülést tart. A rádió nagyon alkalmas arra, hogy ilyen alapszabálytalan, munka felől keletkező társaságokkal szórja tele az országot. Hiszen látjuk, hogy pusztá jelenlétével is bizonyos társaságképző erőt fejt ki: hívatlan-kéretlen is rádióbizottságok magzanak fel körülötte, amelyek munkájába igyekeznek avatkozni. Miért ne irányítsa a rádió maga körül ezt a „bizottságképződést” és munkatársi szervezkedést, anélkül hogy belügyminiszteri engedélyre szoruló társaságokat alakítsa. Egyelőre háromféle szervezetre gondolok.

1. Ha az előbb vázolt rádiótervet meg akarjuk valósítani, a rádióknak minden tárgykörből szüksége lesz egy-egy tanácsadóra, aki a sorozatok előkészítésében segít, esetleg az összefoglaló cikkeket is megírja. Ha ennek a testületnek a tagjait a legképzettebb fiatal tudósok közül választjuk ki, akiknek ez a szerep még kiténtetés és érvényesülési alkalom, egy agilis s egyre tekintélyesebb tudományos testületet iktattunk a rádió és a tudósvilág közé.

2. Hasonló testületre van szükség a rádió és a vidék közt. Legyen ott minden városban, minden táj közepén a rádió egy-egy bizalmija, aki a mi szempontunkból figyeli az ottani életet, s a mi szándékainkat népszerűsíti a maga környezetében. Az utóbbi időben egymás után indulnak elég magas színvonalú vidéki folyóiratok, ha ezeknek a munkatársi gárdájából a rádióhoz fűzzük a legmegfelelőbbeket, a decentralizáció veszélyét is csökkentjük, s a rádió befolyását is növeljük.

3. Ugyanilyen idegszalakat kell az önképzőkörök, cserkészcsapatok, bajtársi egyesület stb. vezetőin át az ifjúságba is eresztenünk, hogy a diák-

félóra javaslatai mögött ott álljanak a kipróbálók, indítványozók és szervezők.

UTÓHANG

A magyar rádió feladatait mondtam el ebben a tanulmányban. Tudom, hogy az itt felelőztet madarak közül a rádió többet célba vett már, sőt néhányat talán le is lőtt, s még többet lelőtt volna, ha elég puskás ember állna a rendelkezésére. Furcsa kimondani, hogy ebben a tehetségeivel kérkedő országban, ahol másról sem hallani, mint éhen haló zsenikről, milyen kevesen vannak, akikre érdemes feladatok megoldásánál számítani lehet. Az ember azt hallja, nem érvényesülhetünk, nincs megfelelő orgánunk, s amikor nagy áldozatok árán összehord nekik egy kényelmes fészket, a fészkekben nincs tojós madár. Ha azt kérdezik tőlem, van-e ma Magyarországon olyan gárda, amellyel ezt a programot le lehet bonyolítani, habozás nélkül mondom, hogy nincs. Ha azt kérdezik, van-e, amellyel meg lehet indítani, azt felelem, van, de kérdés, hogy össze lehet-e azt toborozni. A nagy vállalkozásokhoz hitel kell. A szellemiekhez még inkább, mint az anyagiakhoz. S Magyarországon a pénzhitel viszonyok sem olyan romlottak, mint a szellemi élet hitelviszonyai. Ha Széchenyi újra fellépne, megint csak a *Hitel*-t írhatná könyve homlokára – de most elsősorban a szellem emberének a szellemi vállalkozásba vetett bizalmát kellene alatta értenie. Itt van egy példátlan hatássugarú szerv, a rádió; itt van az a jó szándék, amely épp engem, a reformgondolat egyik legélesebb képviselőjét hívott tanácsadóul; az országban ott lappang egy csomó értékes ember, de kérdés, hogy a munkavállaló tudósok, írók bizalmát meg tudjuk-e szerezni vállalkozásunk számára. Ha nem, minden terv hiába; itt-ott feldozhatjuk a műsort, de érdemest nem csinálhatunk. Ezt a programot épp azért írtam, hogy tervemet azok, akikre számítunk, áttekinthessék, s a helyzet súlya s a feladat nagysága csatlakozásra, komoly részvételre bírja őket. Úgy érzem, hogy ha ezen a helyen csalódnom kell bennük: a családás több lesz, mint egy ember kudarca.

(Részletek a Tanú, 1934 (nov.) 9: 197-222. oldalairól, A magyar rádió feladatai c. írásból.)